

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ο ΝΑΥΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Ι. Προτού αποπλεύσουν ἐκ τῆς Ἑλλάδος οἱ μετέπειτα Ἴωνες

Ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος ἐφιλοσόφησεν, ἀφ' ὅτου διὰ τῆς πολιτικῆς ὑποχωρήσεως τῶν «διοτρεφένων βασιλῆων»¹ ὁ Ζεὺς ἐγκατέλειψε τὴν σκηνὴν τῶν δημοσίων γεγονότων καὶ ἄφησεν ἀνυπερασπίστους τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τὸ ἠθικῶς ἀπαράδεκτον κράτος περιουσιακῶς κατωχυρωμένων ποιμενικῶν γενῶν, ἐναντίον τῶν ὁποίων εἰς τὸν κενὸν θρησκευτικὸν τοῦ χῶρον ὑψώθη ἀπὸ τῆς ὥρας αὐτῆς ὡς ἐκπρόσωπος τῶν ἀδικουμένων ὁ υἱὸς μιᾶς θνητῆς, διὰ νὰ κατακτήσῃ ὄχι μόνον τὴν ἀθανασίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν λατρευτικὴν ζωὴν: «Ἡρακλεῖ θεῷ μεγίστῳ»². Ἡ ἐξέλιξις αὐτῆ, ἡ ὁποία μετέστρεψε τὴν προσοχὴν ἐκ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα καὶ ὠδήγησεν εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν μέτρων τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος, εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς Κλασσικῆς ἐποχῆς, ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὸν δωδέκατον π.Χ. αἰῶνα.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μυκηναϊκοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἐστηρίχθη κυρίως εἰς τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας εἰσαγομένου χαλκοῦ ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Χετταίων³, ἡ Ἑλλὰς ἐξεμεταλλεύθη λόγῳ τῆς καταστροφῆς τῶν προμηθευτῶν διὰ τῶν πληγμάτων τῆς Ἀσσυρίας ἐκ τῆς ἐνδοχώρας καὶ τῆς ἐπιδρομῆς Ἰνδογερμανικῶν φύλων ἐκ τῆς Εὐρώπης τὰ ἐγγύρια κοιτάσματα τοῦ σιδήρου πιθανῶς ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τῶν Δωρικῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ τὰ φαινόμενα ἦσαν ἐν γνώσει τῆς νέας πολεμικῆς δυνατότητος, προτοῦ διαβοῦν τὸν Ὀλυμπον καὶ τὴν Πίνδον⁴. Ἀφ' ὅτου ὁμως οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι προηγουμένως περιώρισαν διὰ τῶν δεσμῶν τῆς ἀγχιστείας πρὸς τὸν δυναστικὸν οἶκον τὴν ἔκτασιν τοῦ βασιλικοῦ τεμένους καὶ διὰ τοῦ σιδηροῦ ὑνίου ἐν συνεχείᾳ ἐκαλλιέργησαν μέσῳ τῶν ἀκλήρων ἄγωνα μέχρι στιγμῆς ἐδάφη, ὥστε νὰ συναγωνισθοῦν εἰς ἔσοδα τὸν πρωτεύοντα μεταξὺ τῶν καὶ διὰ τῆς παραλλήλου ὑπαγωγῆς τῶν μικρῶν κτηματιῶν ὑπὸ τὴν πολεμικὴν τῶν προστασίαν καὶ τῆς ἐπομένως ἀκόμη μεγαλυτέρας αὐξήσεως τῶν οἰκονομικῶν τῶν δυνατοτήτων ἐκ τῆς φορολογίας κατάρθωσαν νὰ τοῦ ἀφαιρέσουν τελικῶς τὰ δικαιώματα τῆς διοικήσεως πλὴν τῶν θρησκευτικῶν τοῦ ἀρμοδιοτήτων («ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσι θυσίαι κατελείφθησαν

τοῖς βασιλεῦσι μόνον, ὅπου δ' ἄξιον εἰπεῖν εἶναι βασιλείαν»⁵⁾), συνετελέσθη ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος ἢ θρησκευτικῆ ἀναδίπλωσις τοῦ Διός, ὁ ὁποῖος εὐθὺς μετὰ τὴν διείσδυσιν τῶν Δωριέων εἶχε θεωρηθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πολεμικῶν του ἔθνῶν ἀναμφισβήτητος κύριος τῆς καταστάσεως. Τὸ γεγονός ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἀποφασιστικῆς σημασίας, διότι δὲν παρεχώρησε μόνον τὴν πολιτικὴν πρᾶξιν εἰς τὴν διάθεσιν ἀρχικῶς ἀντιθέων καὶ εἰς τὸ τέλος θρησκευτικῶς οὐδετέρων δυνάμεων, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ Ἑλληνικὸν ἄστυ νὰ τοποθετήσῃ τὴν διοικητικὴν του βάσιν ἐκτὸς τοῦ χώρου τῆς ὑπερφυσικῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ἐπίσης διότι δὲν ἐπέτρεψε τὴν δημιουργίαν μιᾶς τάξεως ἀνθρώπων περὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κράτους, ἢ ὅποια νὰ δικαιολογῆ τὴν θέσιν τῆς διὰ τῆς παρουσιάσεως τῶν βασιλικῶν διαταγῶν ὡς θείων ἀποφάσεων.

Πρὸς τοὺς κατόχους τῆς ἐξουσίας ὁ θεὸς συνεκρούσθη καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀλλ' ἐκεῖ τὸ ἱερατεῖον (τοῦ Ἀμμωνος ἐναντίον τοῦ Ἐχνατῶν) καὶ ὁ προφητικὸς κόσμος (τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς Ἰουδαίας ἐναντίον τῶν βασιλικῶν οἰκῶν τῆς Σαμαρείας καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ) τελικῶς ἐπεκράτησαν, διὰ νὰ δημιουργήσουν μίαν νέαν θεοκρατίαν μετὰ ἢ ἄνευ βασιλέως. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅμως ὁ Ζεὺς ἠττήθη κατὰ κράτος, διότι μέχρι τέλους «ἐγγυάλιξεν σκῆπτρον τ' ἠδὲ θέμιστας»⁶ εἰς τὸν βασιλέα, διὰ νὰ τὸν ἀποκηρύξῃ, μόνον ἀφ' ὅτου ἐσφετερίσθησαν τὸν τίτλον του οἱ γαιοκτήμονες. Ἀφ' ἧς στιγμῆς διὰ τοῦτο κατέκτησαν ἀπὸ κοινοῦ τὴν θέσιν τοῦ διογενοῦς ἡγεμόνος οἱ «δημοβόροι»⁷ καὶ «δωροφάγοι βασιλῆες»⁸ εἰς μέγαλον ἀριθμὸν⁹ ἐντὸς περιορισμένων τόπων («πολλοὶ δ' ἐν ἀμφιάλῳ Ἰθάκῃ νέοι ἠδὲ παλαιοὶ»¹⁰), διὰ νὰ κρίνουν

«βίη εἰν ἀγορῆ... σκολιάς θέμιστας
ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσιν θεῶν ὅπιν οὐκ ἀλέγοντες»¹¹,

τὸ κράτος ἔμεινε χωρὶς ὑπερφυσικὴν κηδεμονίαν, ὁ ἀστικὸς βίος καὶ τὰ πνευματικά του ἐπιτεύγματα χωρὶς θρησκευτικὴν κατοχύρωσιν. Ἡ διάκρισις τῆς εὐσεβείας ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ, ἢ ὅποια κατέληξεν εἰς τὸ πρόβλημα τῆς κρατικῆς ἀγωγῆς¹², ὅπως τὸ ἔθεσεν ἀργότερον ἡ Σοφιστεία, ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀποσύνδεσιν τοῦ θεοῦ ἐκ τῆς δημοσίας ζωῆς.

Ἡ πολιτικὴ ὅμως διαθεσιμότης τοῦ θεοῦ παράγοντος εἶχε καὶ μίαν ἀμεσωτέραν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν τῆς συνέπειαν ἐξ ἴσου σημαντικὴν ἐπίπτωσιν. Ἡ ἐξουσία τῶν εὐγενῶν δὲν ἐστηρίχθη, ὅπως ἡ ποιμενικὴ ὁμάς, εἰς τὴν γενικὴν ἀναγνώρισιν μιᾶς ἠθικῆς ἀποστολῆς, ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν βίαν, ἢ ὅποια ἔλυε τὰ προβλήματα, χωρὶς νὰ ὑπολογίξῃ τὴν ἐσωτερικὴν πειθαρχίαν. Δὲν ἐχρειάσθησαν ὡς ἐκ τούτου οἱ γαιοκτήμονες ἐκτὸς τῆς συμπαραστάσεως τῶν ἰδιαιτέρων οἰκογενειακῶν τῶν

θεῶν μίαν καθολικὴν δικαιολογίαν τῆς πολιτικῆς των πράξεως καὶ δὲν ἔθεσαν ἐπομένως τὸ κράτος ὑπὸ τὴν αἰγίδα μιᾶς θείας αὐθεντίας, ἢ ὁποία νὰ ἐπιβάλλῃ τὰ κοινωνικὰ μέτρα τῆς συμπεριφορᾶς εἰς ὅλους ἀνεξαιρέτως. Ἀφ' οὗτου κατὰ συνέπειαν διὰ τῆς προστασίας, τὴν ὁποίαν παρεχώρησαν εἰς τοὺς μικροὺς κληρούχους ἐναντίον ληστῶν ἢ ἄλλων εὐπατριδῶν καὶ διὰ τῆς προσφορᾶς σιτηρῶν εἰς ὄσους ἐπληττεν ἡ καιρικὴ συνθήκη καὶ δὲν ἦσαν κατόπιν εἰς θέσιν νὰ ἐξοφλήσουν ἐντόκως τὰ δάνεια, ἰδιοποιήθησαν τὴν γῆν ἢ τὰ πλεονάσματά της καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ὀφειλετῶν τὴν σωματικὴν των ἐργασίαν, ὁ γεωργικὸς κόσμος τῆς Ἑλλάδος εὐρέθῃ οὐσιαστικῶς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προτιμήσῃ τὴν δουλείαν ἢ τὴν φυγὴν, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἄξενον τόπον τῆς πνευματικῆς του περιουσίας καὶ νὰ τραπῇ, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχεν ἐθνικὴν συνοχὴν, ὥστε νὰ διανοίξῃ τὸν δρόμον μέσφ' ἄλλων λαῶν, πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἀνεξαρτήτως γένους ἐναύλωσε τότε «κατὰ βίου τε καὶ γῆς ζήτησιν»¹³ τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἔθεσαν ἐκμεταλλευόμενοι τὸ μεταναστευτικὸν ρεῦμα εἰς τὴν διάθεσίν του οἱ «πομποὶ»¹⁴ τῶν ναυτικῶν τόπων, τῆς Χαλκίδος, τῆς Ἐρετρίας καὶ ἰδίως τῶν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἢ ὁποία πρὸ ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Μυκηναϊκῶν χρόνων εἶχε προσελκύσει ἀποίκους ἐκ τῆς Κρήτης ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ μυθικοῦ ἥρωος Μιλήτου¹⁵.

Καθ' ὃν χρόνον ἡ ἀγροτικὴ Ἑλλάς ἀπέπλεε κατὰ μικροὺς φυλετικῶς ἀναμίκτους ὀμίλους πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἀκτῆς, ἢ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ ὀνομασθῇ ἀργότερον «Ἰα(F)ονία»¹⁶ ἐκ τῆς λατρευτικῆς κραυγῆς τῶν μεταναστῶν «Ἰὰ»¹⁷ πρὸς τιμὴν τοῦ προέλληνος θεοῦ¹⁸, ὁ ὁποῖος τοὺς συνέδεε θρησκευτικῶς εἰς τὴν Δῆλον, ὅσοι ἔμειναν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν εὐπατριδῶν, ἐζήτησαν τὴν ὑποστήριξιν τοῦ προπηλακιζομένου ἐγγυητοῦ τῆς δυνάμεως τοῦ βασιλέως καὶ ἀντελήφθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν Δία ὡς ἀντίπαλον τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

Διὰ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς ὁ κυριώτερος θεὸς τῆς Ἑλλάδος ἀπεμακρύνθη ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν ἐπισήμων ἔργων, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ συνωθούμενοι ὀπαδοὶ του ἀντίκρυσαν τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλίας, προτοῦ ἀποτολμήσουν τὴν καταπάτησίν της. Ἐκ τοῦ Ὀλύμπου βεβαίως ὁ Ζεὺς ἐπολέμησεν ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἀγροτικῶν θεῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξηναγκάσθησαν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν, τοὺς στρατοὺς τῶν «Γιγάντων», ἀλλ' ἐνίκησε μόνον διὰ τῶν ἀγώνων τοῦ ἐκπροσώπου τῶν ἀδικουμένων¹⁹. Ἰδίως μετὰ τὴν Γιγαντομαχίαν, ἢ ὁποία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ αἰσίαν ἐκβασιν διὰ τοὺς Ὀλυμπίους παρὰ μόνον «συμμαχοῦντος θνητοῦ τινος»²⁰, διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ δήμου ἐναντίον τῶν τυραννικῶν γενῶν, τὰ τοτεμικὰ ἐμβλήματα τῶν ὁποίων κατενικήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ θεοῦ κόσμος ἀπεσύρθη ὀριστικῶς ἐκ τοῦ στίβου τῶν κοινωνικῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἔκτοτε ἀνέπτυξαν τὴν πολιτικὴν των διάστασιν ἐκ τῶς

τοῦ χώρου τῆς λατρείας. Ὑπὸ τοὺς ὄρους αὐτοὺς ἡ θρησκεία προσέφερε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἡρακλείων ἄθλων τὴν παροδικὴν λήθην ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς ζωῆς διὰ τῆς Διονυσιακῆς συναρπαγῆς καὶ τελικῶς ἐγκατέλειψε τὰ γενικὰ θέματα χάριν τῶν ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων, μετὰ τὴν δημοκρατικὴν διευθέτησιν τῶν ὁποίων περιέβαλε κυρίως τὴν φροντίδα διὰ τὰ ἐνδεχόμενα μετὰ τὸν θάνατον. Ὅ, τι ἐνδιέφερε τὴν ζωὴν, ἢ ὁποία κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχασε τὴν θρησκευτικὴν τῆς ἀξίαν, ἀπεκαλύφθη τότε ὡς πρόβλημα, τὴν λύσιν τοῦ ὁποίου δὲν ὄριζε μία ἱερατικὴ τάξις, ἀλλ' ὁ κριτικὸς ἔλεγχος τῶν πραγματικῶν τοῦ στοιχείων.

II. Ἐφ' ὅτου ἐξεπόρθησαν τὸ Ἴλιον οἱ «ἀλὸς ἵπποι»

Προτοῦ ἀποβιβασθῶν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν προσφύγων τῆς Ἑλλάδος ὑπεχρεώθησαν νὰ σταθμεύσουν καὶ νὰ ὀργανωθοῦν ἐπὶ τῶν ἐνδιαμέσων νήσων. Ἡδὴ ὅμως ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων εἶχεν ἐξαναγκάσει τοὺς εὐγενεῖς ἀρχικῶς τῆς Θεσσαλίας καὶ κατόπιν τῆς Πελοποννήσου νὰ ζητήσουν ἀνταξίαν τῆς κοινωνικῆς τῶν θέσεως τύχην πρὸς ἀνατολὰς καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Λέσβον, τὴν Χίον καὶ τὴν Σάμον λόγῳ τῆς ἀντιστάσεως τῶν κατόχων τῆς ἀπέναντι παραλίας, μετὰ τῶν ὁποίων εὐρίσκοντο καὶ οἱ αἰτιοὶ πιθανῶς τοῦ προσανατολισμοῦ τῆς «αἰολικῆς» καὶ τῆς «ἀχαϊκῆς» αὐτῆς μεταναστεύσεως ἀπόγονοι τῶν Κρητῶν τῆς Μινωϊκῆς ἐποχῆς¹.

Λόγῳ τῆς πολεμικῆς τάξεως καὶ τῶν ὀχυρωματικῶν τῶν ἔργων οἱ ἑκάστοτε παράκτιοι λαοὶ καὶ τελικῶς οἱ Λέλεγες καὶ οἱ Κᾶρες ἦσαν εἰς θέσιν ἐπὶ μακρὸν νὰ ἐκδιώκουν τοὺς ἐπιδρομεῖς εἰς τὰ ὀρμητήριά των. Ὑπὸ τὴν πίεσιν ὅμως τῶν ἐπερχομένων πολιτικῶν φυγάδων ἡ ὀριστικὴ ἀπόβασις εἰς τὰ εὐφορα Μικρασιατικὰ ἐδάφη κατέστη τόσον περισσότερον ἀναγκαία, ὅσον ἀσφυκτικώτερος ἐγένετο εἰς τοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγόνους καὶ φυσικῶς ὑπὸ τοῦ πελάγους περιορισμένους χώρους ὁ συνωστισμὸς τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων. Τόσον ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀπεκάλεσαν «Αἰολεῖς» ἔνεκα τῆς στρατιωτικῆς τῶν εὐελιξίας ἢ τῆς λάμψεως τῶν πανοπλιῶν των², ὅσον καὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν Μυκηναίων, ἀλλ' ἰδίως νὰ νεώτερα ζωτικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν Δῆλον ἐφρονιματίζοντο ὑπὸ τοῦ Λυκίου Ἀπόλλωνος διὰ τὴν ἐγκατάστασιν των εἰς τὰ παράλια τῆς πατρίδος του καὶ λόγῳ τῆς κατοχῆς τῶν γονίμων ἐκτάσεων ὑπὸ τῶν προηγηθέντων ἐπεδίδοντο εἰς τὴν ναυτικὴν ληστείαν, ἀπεβιβάσθησαν τελικῶς κατ' ἀλλεπάλληλα κύματα εἰς τὴν Ἀσιατικὴν γῆν καὶ τὴν κατέκτησαν πλὴν τοῦ βορείου τμήματός της, ἀφοῦ ὑπέταξαν ἢ ἐξεδίωξαν τοὺς προκατόχους «εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τῆς Καρίας»³.

Ἡ τοποθέτησις τῆς Ὀμηρικῆς ὑποθέσεως πλησίον τοῦ θαλασσίου ἀνοί-

γματος πρὸς τὸν Βόσπορον ὀφείλεται εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Θεσσαλοῦ ἥρωος Ἄχιλλέως, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε παρὰ τὴν θέλησίν του νὰ συμπολεμήσῃ πρὸς τοὺς ἐξορίστους τῶν Μυκηναίων διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ἀπέναντι τῶν νήσων Λέσβου καὶ Τενέδου Τρωϊκῆς ἀκτῆς. Πρὸς τὴν ἰδίαν ὁμως κατεύθυνσιν ἐστράφη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἰώνων, ἀφ' ὅτου ἡ ἀνεσις τοῦ βίου καὶ ἡ συρροή νέων μεταναστῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐδημιούργησαν διὰ τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ⁴ μίαν ἀσφυκτικὴν κατάστασιν, τὰ προβλήματα τῆς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λυθοῦν διὰ τῆς ἐπεκτάσεως πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας ἔνεκα τοῦ ὄρειοῦ ἐδάφους καὶ τῆς ἐχθρότητος τῶν ἀπωθηθέντων⁵. Μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Κιμμερίων⁶ καὶ ἰδίως ἀφ' ὅτου ἡ δυναστεία τῶν Μερμναδῶν εἰς τὴν Λυδίαν ἀπέκοψε τοὺς ἐμπορικοὺς δρόμους πρὸς τὴν Βαβυλῶνα⁷, ὑπεχρεώθησαν διὰ τοῦτο τὰ δυναμικώτερα στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἰωνίας, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιδοθῆ κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν γεωργίαν⁸ καὶ τὸ διὰ ξηρᾶς ἐμπόριον, νὰ ἐπιβιβασθοῦν ἐκ νέου τῶν πλοίων καὶ διὰ τῶν «δουρειῶν» αὐτῶν «άλος ἵππων»⁹ νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν διάνοιξιν τοῦ δρόμου πρὸς τὴν μυθικὴν διὰ τὰ σιτηρὰ τῆς Κολχίδα¹⁰.

Ἀφ' ὅτου ἡ καταστροφὴ τοῦ Ἰλίου ἐπέτρεψε τὴν ἐλευθέραν εἰσαγωγὴν τοῦ χρυσοῦ καρποῦ τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου πόντου, ὁ στόλος τῶν Ἰώνων ἐπεξέτεινε τὴν δρᾶσιν του πρὸς τὴν πλευρὰν τῶν μητροπόλεων, διὰ νὰ λύσῃ παρεμφερῆ προβλήματα τροφῆς, γεγονόςς τὸ ὁποῖον ὠδήγησεν εἰς τὴν κεφαλαιώδη διὰ τὴν πολιτικὴν ἐξέλιξιν τῶν Ἑλληνικῶν κρατῶν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐγχωρίων κοιτασμάτων τοῦ σιδήρου πρὸς πληρωμὴν τῆς ὑπηρεσίας¹¹. Ἀπὸ τῶν μέσων ἐξ ἄλλου τοῦ ἐβδόμου π.Χ. αἰῶνος Ἰωνικὰ πλοῖα κατευθύνονται εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν νότιον Ἰταλίαν, διὰ νὰ μεταφέρουν, ὅσους ἐπίεζεν ἡ στενότης τοῦ χώρου ἢ ὅσους ἦσαν ἀνίσχυροι ἔναντι τῶν Λυδῶν. Ἴωνες καταπλέουν ἀργότερον εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἡ ὁποία ἐχρειάζετο βοήθειαν πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ τῶν Ἀσσυρίων καὶ ἀποκτοῦν εἰς ἀντάλλαγμα τῆς μισθοφορίας χρυσὸν καὶ διὰ τοῦ φαραῶ Ψαμμητίχου μονοπωλιακὰ δικαιώματα καὶ ἰδιαιτέραν ναυτικὴν βάσιν¹², πλησίον τῆς ὁποίας ἰδρύθη ἀργότερον ἐπὶ τοῦ φαραῶ Ἀμάσιος II ἡ Ἑλληνικὴ πόλις Ναύκρατις¹³. Τὴν ἐποχὴν τοῦ Λυδοῦ βασιλέως Κροίσου, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν προστασίαν τῶν Ἰωνικῶν πόλεων ἐκ τῶν ἐχθρῶν τῆς ξηρᾶς ἔναντι φόρου ὑποτελείας¹⁴, ἡ θάλασσα ὑπῆρξεν ὁ κύριος τομεὺς τῆς δραστηριότητος, οὐσιαστικῶς ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων τῆς Μ. Ἀσίας, οἱ ὁποῖοι προσεπάθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν νὰ τὴν ἐντάξουν γλωσσικῶς εἰς τὴν ἐθνικὴν των πεῖραν καὶ τῆς ἔδωσαν τὴν ὀνομασίαν «ἄλς - ἄλός», ἡ ὁποία ἐχαρακτήριζε τὸ ὕδωρ ἀλατούχων πηγῶν, ὅπως καὶ ὅπου τὸ συνήντησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν νομαδικῶν των περιπετειῶν, μέχρις ὅτου ἡ νέα συναρπαστικὴ πραγματικότης ἐκάλυψε τὸ ἐμπειρικὸν της περιεχόμενον διὰ τοῦ προελληνικοῦ της χαρακτήρος¹⁵.

III. Ἡ ἐκπραγμάτωσις τοῦ κόσμου ὡς ἐπίτευγμα τῆς ναυτιλίας

Διὰ τῆς συστηματικῆς στροφῆς τῶν Ἰώνων πρὸς τὴν θάλασσαν ἐδημιουργήθη μία νέα κατάσταση εἰς τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν φυσικὸν κόσμον. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς νομαδικοὺς λαοὺς, τὰ συλλογικὰ ἔργα τῶν ὁποίων ἐνεφανίζοντο ἀνεξαρτήτως τοῦ περιβάλλοντος ὡς ἐπιτεύγματα τοῦ θεοῦ ἐκπροσώπου τῆς ἠθικῆς τῶν διαγωγῆς καὶ πρὸς τὴν μαγικὴν θεώρησιν τῆς φύσεως ἐκ μέρους τῶν ἀγροτῶν, διὰ τοὺς ὁποίους τὰ σημαντικὰ γεγονότα συνετελοῦντο ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, οὕτως ὥστε ἡ καλλιέργεια νὰ εἶναι οὐσιαστικῶς μία λατρευτικὴ προπαρασκευὴ τοῦ θαύματος, οἱ ναύκληροι ἔπρεπε νὰ στηριχθοῦν εἰς τὴν ἀτομικὴν ἢ συντροφικὴν τῶν προσπάθειαν, ἡ ὁποία διὰ τοῦ πλοίου ἐξεμεταλλεύετο ἢ ἀντιμετώπιζε τὴν δύναμιν τῆς φύσεως καὶ παραλλήλως εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ἐκτίμησιν τῶν μεταβαλλομένων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρνητικῶν διὰ τὴν ζωὴν ἐξωτερικῶν παραγόντων τῆς πλεύσεως, νὰ ὑπερνικήσουν δηλαδὴ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν δυνατότητα τῆς κάμψεως τῶν συνεχῶς νέων ἀντιστάσεων τοῦ κόσμου ὑπερφυσικῶς ἔνεκα τῆς μεταξύ των ὀρθῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς ἢ τῆς τηρήσεως τῶν τύπων τῆς λατρείας.

Ἐὰν οἱ νομάδες μεταβάλλουν διαρκῶς χάριν τῆς βοσκῆς τῶν ποιμνίων τόπον διαμονῆς ὑπὸ τὸ βλέμμα τοῦ ἐπουρανίου ἐπόπτου τῆς φυλετικῆς των τύχης, ὅποτε ἡ βροντὴ καὶ ἡ θύελλα ἐκφράζουν τὴν θεῖαν ὀργὴν («θεομηνίαν») διὰ τὴν παράβασιν ἠθικῶν ἐντολῶν καὶ ἂν οἱ γεωργοὶ ἐξαρτῶνται εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ ἐκμαιοῦ τῶν ἔργου ἐκ τῶν διαθέσεων τῆς γῆς, ἡ ὁποία παράγει τὴν τροφήν ἢ τὴν ἀναστέλλει διὰ τὴν παράλειψιν λατρευτικῶν πράξεων, οἱ πλείοντες «ὕγρα κέλευθα»¹ μάχονται κατὰ κανόνα ἐναντίον τῆς φύσεως, ἐφ' ὅσον δὲν τὴν δεσμεύουν διὰ τῶν πνευματικῶν των τεχνασμάτων. Τόσον διὰ τοῦ σκάφους ὅσον καὶ διὰ τῶν ἰστιῶν μεσιτεύουν τὴν ἐπαφήν των πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, τὸν ὑποτάσσουν δηλαδὴ μέσῳ μιᾶς τεχνικῆς διαρρυθμίσεως εἰς τὴν θέλησίν των. Ὅπου τὰ γεγονότα δὲν πειθαρχοῦν ἢ ἀπειλοῦν ὡς κύμα, βράχος ἢ ἄνεμος νὰ καταποντίσουν τὸ στήριγμα τῆς ζωῆς, ἀποδύονται εἰς ἀγῶνα ἐναντίον τῶν φυσικῶν στοιχείων καὶ καταλύουν διὰ τῆς νίκης τὸν ἱερόν των χαρακτήρα. Διὰ τῆς ἐγρηγόρσεως, τοῦ θάρρους καὶ τῆς πάλης ἐναντίον τῶν ρευμάτων, τῶν ὑφάλων καὶ τῶν καταιγίδων, ὅσοι ἐκληρονόμησαν τὴν θάλασσαν, ἀπέκλεισαν τελικῶς τὸν ὑπερφυσικὸν παράγοντα ἐκ τοῦ κόσμου τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας. Ἐπεκαλέσθησαν βεβαίως εἰς περιστάσεις κινδύνου τὴν θεῖαν βοήθειαν, ἔπρεπεν ὅμως ταυτοχρόνως νὰ κινηθοῦν διὰ τῶν ἰδικῶν των δυνάμεων κατὰ τῆς φύσεως. Ἡ παροιμία «σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει» παρουσιάζει τὸν θεὸν ὡς σύμμαχον τοῦ ἀνθρώπου ἐνα-

τίον ἐνὸς ἀπροσώπου κοινοῦ ἐχθροῦ.

Χαρακτηριστικὸν ἐν τούτοις εἶναι, ὅτι ἐκεῖνος εἰδικῶς ἐκ τῶν θεῶν, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἀπέλασίν του ἐκ τῆς ξηρᾶς διὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Διὸς ἀνέλαβε τὴν προστασίαν τῶν ἀποκλήρων ἐναντίον τῶν θαλασσίων κινδύνων, ἔπαυσεν, ἀφ' ὅτου κατέστη κύριος τῶν κυμάτων, νὰ ἐνισχύῃ τὴν ζωὴν, διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸν τερατώδη χαρακτήρα τῶν στοιχείων τοῦ πελάγους, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν ὁποίων ἐνεφανίσθησαν μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου συλλήβδην ὡς ἀπόγονοί του. Τόσον ὁ Ἐφιάλτης καὶ ὁ Ὠτος, οἱ ὁποῖοι «πρὸς θεοὺς μάχεσθαι διενουῦντο», ὅσον καὶ ὁ «γινόμενος ὅτε μὲ λέων ὅτε δὲ ὄφις ὅτε δὲ μέλισσα» Περικλύμενος καὶ ὁ Ἄμυκος, ὁ ὁποῖος «τοὺς προσχόντας ξένους ἠνάγκαζε πυκτεύειν καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἀνήρει», ὅ,τι ἔπραττε καὶ ὁ Ἄνταϊος, ὅσον καὶ ὁ «ὑβριστῆς» Σαρπηδῶν καὶ ὁ Βούσιρις, ὁ ὁποῖος «τοὺς ξένους ἔθυσεν ἐπὶ βωμῷ Διὸς» καὶ ὁ Εὐρυτος καὶ Κτέατος, «οἱ δυνάμει τοὺς τότε ἀνθρώπους ὑπερέβαλλον» καὶ ὁ Σκείρων, ὁ ὁποῖος «τοὺς παριόντας εἰς τὸν βυθὸν ἔρριπτεν» ἢ ὁ «ἔχων ἓνα ὀφθαλμὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου ἄγριος καὶ ἀνδροφάγος» Πολύφημος ἔθεωροῦντο υἱοὶ τοῦ Ποσειδῶνος². Ἄντι νὰ βοηθήσῃ ὅσους τὸν ἐφοβοῦντο, ἀπεναντίας ὁ θαλάσσιος θεὸς προσέφερε διὰ τῶν δυσμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν καὶ τῶν κακοποιῶν του τέκνων τὴν ταλαιπωρίαν καὶ τὴν ὀδύνην. «Ἄνιηρὰ Ποσειδάωνος ἀνακτος δῶρα»³ ὠνόμασε τὰ θανάσιμα γεγονότα τοῦ ὑγροῦ κόσμου ὁ Ἀρχίλοχος.

Ὅσον ὁμως τὰ ἐμπόδια ἐθραύοντο ἢ παρεκάμποντο διὰ τῆς ναυτικῆς εὐστροφίας καὶ τόλμης, τόσον ὠργίζετο διὰ τὴν νίκην τοῦ ἀνθρώπου ὁ ἀποστολεύς των, διὰ νὰ υἱοθετήσῃ τὴν ἐπομένην ἀντιδραστικὴν κατάστασιν, ὅπως συνέβη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν περιπετειῶν τοῦ πρωταγωνιστοῦ τῆς «Ὀδυσσεΐας», περὶ τοῦ ὁποίου ἐλέγχθη, ὅτι δὲν ὑπάρχει διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὅσον ἄξιος καὶ ἂν ἦτο, ἄλλη δύναμις εἰς τὸν κόσμον φοβερωτέρα τῆς ἐπικρατείας τοῦ ναυτικοῦ του ἀντιπάλου :

«Ὀὐ γὰρ ἐγὼ γέ τι φημὶ κακώτερον ἄλλο θαλάσσης
ἄνδρα γε συγχεῦσαι, εἰ καὶ μάλα καρτερὸς εἶη»⁴

Οἱ λόγοι αὐτοὶ τοῦ πρίγκιπος τῶν Φαιάκων Λαοδάμαντος ἀποκαλύπτουν μίαν πρωτοφανῆ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος ἀφαίρεσιν τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ κόσμου. Ὅσοι «ψυχὰς ἔχουσι κυμάτων ἐν ἀγκάλαις»⁵, ὅπως εἶπεν ἐντὸς ὀλίγου εἰρωνικῶς ὁ Ἀρχίλοχος, δὲν ἀντιμετωπίζουν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς των ὀπωσδήποτε τὸν θεόν, ἀλλὰ τὸ μέσον, τὸ ὁποῖον τὸν ἐξέφραζεν, ὡς ἂν εἰς τὸν ἀπρόσωπον χαρακτήρα του ἦτο ἡ μόνη ἀντίστασις. Ἄφ' ὅτου ὁμως ὁ θεὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος συνεκρούσθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ὁ δρόμος τῆς ἱστορίας πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἦτο ἀνοιχτός. Ὅσον μεγαλυτέρα ἐνεφανίζετο ἡ δυσχέρεια, τὴν ὁποίαν προέβαλ-

λεν ὁ Ποσειδῶν, τόσον ἰσχυροτέρα ἔπρεπε νὰ γίνῃ διὰ τὴν ὑπέρβασίν της ἢ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου, τόσον περισσότερο κατὰ συνέπειαν ὁ ἄνθρωπος ἦτο κύριος τοῦ ἔργου του, ἀφ' ὅτου ὑπερέβαλλε τὴν θεϊαν ἀντίδρασιν. Ἡ ἔντασις τῆς σχέσεως τῶν ναυκλήρων πρὸς τὸν Ποσειδῶνα δὲν ἦτο διὰ τοῦτο δυνατὸν νὰ λήξῃ κατ' ἄλλον τρόπον πλὴν τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ θεοῦ. Τοῦτο ἐσήμαινεν, ὅτι τὰ φυσικὰ γεγονότα, ἀφ' ὅτου ἐτάχθησαν ὑπὸ ἀνθρώπινον ἔλεγχον, ἔπαυσαν νὰ ἐκφράζου τὴν θεϊαν θέλησιν. Ἐκτοτε ὁ ἄγων τῶν ναυτιλλομένων πρὸς τὴν θάλασσαν χάνει τὸν χαρακτήρα τῆς θεομαχίας, διότι καταλύεται τὸ ὑπερφυσικὸν μέγεθος τῆς φύσεως. Ἐξηκολούθησε βεβαίως νὰ εἶναι ἀναλόγως τῶν περιστάσεων «δεινὴ μὲν ἀλκὴ κυμάτων θαλασσίων»⁶, ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐκφράζῃ τὴν ὀργὴν τοῦ θεοῦ. Ἐὰν ὁ ναύτης συνέτριβεν ἐπομένως διὰ τοῦ πλοίου «πείσματα ἐκ θαλάσσης»⁷, δὲν ὑπέκυπτεν ὁ θεός, ἀλλὰ μία οὐδετέρα δυναμικὴ πραγματικότης.

Τὸ γεγονός ἔχει κοσμοϊστορικὴν σπουδαιότητα, διότι ἐπέφερε τὴν πῶσιν τῆς προσωπικῆς ἀναφορᾶς τῶν φυσικῶν δυνάμεων, τὸ τέλος τῆς ἀναζητήσεως θελήσεων εἰς τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἔννοια τῆς ἀντικειμενικότητος εἰς τὴν φύσιν προϋποθέτει τὴν ἀποχώρησιν καὶ ὀπισθοκίνησιν τὸν περιορισμὸν τοῦ θείου παράγοντος. Ἐὰν μετ' ὀλίγον ὁ πρῶτος φιλόσοφος τῆς Ἑλλάδος ἐνέταξε τὰ θεῖα πρόσωπα ἐν τῶν φυσικῶν δυνάμεων⁸ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκινήθη ἀντιστροφῶς πρὸς τὴν μυθολογικὴν παράδοσιν τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρησαν τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως ὡς ἐκφρασίαν τῶν θεῶν, παρουσιάζει τὴν πρώτην θεωρητικὴν ἐκπρασίαν τοῦ κόσμου, τὴν προϋπόθεσιν τῆς παραστάσεώς του ὄχι ὡς προβλήματος τῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ τῆς γνώσεως.

Εἰς τὴν θάλασσαν ἡ φύσις ἔπαυσε νὰ εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον ἡ βᾶσις τῆς κινήσεως, ὅπως εἶχεν ἐμφανισθῆ μεταξὺ τῶν νομάδων καὶ ἀπέβαλε τὸν μητρικὸν της χαρακτήρα, ὅπως τὸν εἶχεν ἐκδηλώσει μεταξὺ τῶν γεωργῶν, διὰ νὰ παρουσιασθῆ ἀρχικῶς ἀπὸ μιᾶς καταπληκτικῆς ἀπόψεως, ὅπως τὴν παρέστησεν ὁ ποιητὴς τῆς «Ὀδυσσεΐας» καὶ τελικῶς, ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἀπεδεικνύετο ἰσχυρότερος τῆς δαιμονικῆς δυνάμεως, ὡς ἐκφρασίς ἐνὸς ἀναισθήτου ὄντος («κωφὴν γὰρ δὴ γαῖαν ἀεικίζει»⁹), ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθοῦν τὰ τεχνικὰ καὶ λογικὰ μέτρα τοῦ ἀνθρώπου. Ὅσοι ἐπεδίωξαν νὰ ζήσουν «θαλαττουργοὶντες»¹⁰, ἐδημιούργησαν διὰ τοῦτο τοὺς ὄρους μιᾶς καθαρῶς πνευματικῆς ἀντιλήψεως τοῦ θεοῦ. Ἐκτοτε ἀρχίζει διὰ τὴν ἱστορίαν ἡ θεολογικὴ κίνησις, ἡ ὁποία εἰς τὸ τέλος τῶν Ἀρχαίων χρόνων κατέληξεν ὡς ἀντίδρασις ἐναντίον τοῦ βιασμοῦ τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς Ρώμης εἰς τὴν ἄρνησιν ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν ὀντολογικῶν χαρακτήρων ὡς ἰδιοτήτων τῆς θείας οὐσίας. Διὰ τῆς ἀποστάσεως

ταυτοχρόνως, τὴν ὁποῖαν ἐκέρδισαν οἱ ποντοπόροι ἐκ τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, προσεπάθησαν, ὅπου τοὺς ἐξέθετεν εἰς κίνδυνον, νὰ τοῦ ἐπιβάλουν τὴν θέλησίν των δι' ὄλων τῶν μέσων. Ἰδίως ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ κλίματος τῶν λιμένων ἢ δυναμικῆ αὐτῆ στάσις εἰς τὸν ρόλον τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ βίου διέλυσε τὸ δέος ἔναντι τῆς Μητρὸς γῆς, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ὁ Αἰγαῖος ἀγρότης μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν Ἀρείων πατριαρχῶν εἶχε θεωρήσει τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Οἰδίποδος ὡς αἰμομικτὴν καὶ ἀπεκάλυψε τὸν ἄνθρωπον γενικῶς ὡς ἐκμεταλλευτὴν ἐνὸς ἀπρὸσώπου ἀντικειμενικοῦ μεγέθους εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν μέσῳ τοῦ σκάφους καὶ εἰς τὴν δευτέραν μέσῳ τοῦ ὑνίου, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο πλέον φαλλός, ἀλλ' ὄπλον πνευματικῆς κυριαρχίας. Ὁ ναύκληρος ἐστάθη διὰ τοῦτο ἐπὶ κεφαλῆς μιᾶς ἐξελίξεως, ἡ ὁποία παρουσίασε τὸν φορέα τοῦ τεχνικοῦ πνεύματος ὡς τὸ φοβερότερον τῶν ὄντων.

«Πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἄν-
θρώπου δεινότερον πέλει·
τοῦτο καὶ πολιοῦ πέραν
πόντου χειμερίῳ νότῳ
χωρεῖ περιβρυχίοισιν
περῶν ὑπ' οἴδμασιν,
θεῶν τε τὴν ὑπερτάταν, Γᾶν
ἄφθιτον, ἀκαμάταν ἀποτρύεται
ἰλλομένων ἀρότρων ἔτος εἰς ἔτος»¹¹

IV. Τὸ ἱστορικὸν ἔνδυμα τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῶν πλεόντων

Διὰ τῆς μάχης ἐναντίον τοῦ ὑγροῦ στοιχείου, ὁ ἄνθρωπος τῆς Ἰωνίας κατώρθωσε νὰ κερδίσῃ «κύματι πλαζόμενος»¹ μίαν ἄγνωστον μεταξὺ τῶν καλλιεργητῶν καὶ τῶν ποιμένων συναίσθησιν τῆς διανοητικῆς του ὑπεροχῆς ἔναντι τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Χωρὶς τὴν ὑποτίμησιν αὐτὴν ὡς ἀναδίπλωσιν τοῦ ὑπερανθρωπίνου παράγοντος εἰς τὴν θάλασσαν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐννοηθῇ ὁ Θαλῆς. Ὡς ἀρχηγὸς ὅμως μιᾶς σειρᾶς ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἐπεχείρησαν νὰ συλλάβουν τὴν βασικὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου ἐπέκεινα τῶν δεδομένων τῆς θρησκευτικῆς παραδόσεως ὁ πρῶτος φιλόσοφος τοῦ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ θὰ ἦτο ἐπίσης ἀδιανόητος χωρὶς τὴν ὀπτικὴν ἐνοποίησιν τῆς ξηρᾶς, ἡ ὁποία ἔχασεν ἐνώπιον τῶν ἐξ ἀποστάσεως παρατηρητῶν τῆς τὴν ἐπιβλητικὴν αὐτονομίαν τοῦ συγκεκριμένου καὶ τὸ παρουσίασεν ὡς ἄποψιν ἐνὸς γενικοῦ καὶ εἰς τὴν ἀνάδυσίν του ἐκ τοῦ ὕδατος ὁμοειδοῦς περιβάλλοντος. Ἐὰν ἐξ ἄλλου τὸ πέλαγος εἶχε τὴν ιδιότητα, ὅπως

ὁ υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος Περικλύμενος ἢ ὁ θαλάσσιος θεὸς Πρωτεύς, νὰ μεταβάλλῃ ἀενάως μορφήν, νὰ ἐξαπατᾷ διὰ τῶν ἐκάστοτε ὄψεων του, ὅσους ἔπρεπε νὰ προλάβουν τὴν φυσικὴν του διαγωγὴν καὶ τὸ εἶδαν νὰ ἐμφανίζεται ἄλλοτε μὲν ὡς «λέων» ἢ «δράκων» καὶ ἄλλοτε ὡς «πῦρ»² ἢ ὡς «ὄφις»³, ἐνίσχυσε τὴν ὑποψίαν ἐνὸς εἰς τὸ βάθος τῶν παραπλανητικῶν φαινομένων μόνοντος ὄντος. Τὴν ζωτικὴν προϋπόθεσιν τῶν ἀγροτικῶν γεγονότων εἶχε λατρεύσει καὶ ὁ γεωργὸς διὰ τῆς ὑπηρετικῆς του προσαρμογῆς εἰς τὴν ἐποχικὴν τῶν ἀνακύκλωσιν, ὁ ναύτης ὁμοῦς ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ τὸ στοιχεῖον τῆς ἀλλαγῆς καὶ τὸ ἐδάμασε μέσῳ τῶν ἀπατηλῶν του ἐκδηλώσεων διὰ τοῦ θάρρους καὶ τῆς πνευματικῆς του εὐελιξίας, δύο ἀνθρωπίνων χαρακτήρων ἰσχυροτέρων καὶ τῆς δυνάμεως τῶν μεγαλυτέρων θεῶν. Ὅ,τι ἐφοβήθησαν νὰ πράξουν ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ποσειδῶν, διὰ νὰ μὴ γεννήσουν ἐκ τῆς θεᾶς τῶν κυμάτων υἱὸν «κρείττονα τοῦ πατρός»⁴, ἀπετόλμησεν ὁ θνητὸς Ἀργοναύτης Πηλεὺς, ὁ ὁποῖος

«ἔγημεν ὡς ἔγημεν ἀφθόγγους γάμους
τῇ παντομόρφῳ Θέτιδι συμπλακείς ποτε»⁵

Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁμοῦς ὁ ναύτης συλλαμβάνει τὴν αἰτίαν τῆς μεταβολῆς, ἀντιμετωπίζει τὰ φαινόμενα κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸν λόγον τῆς παραγωγῆς τῶν. Ἐν τούτοις δὲν περιορίζεται εἰς τὴν λατρευτικὴν τῶν πρόληψιν, ἀλλ' ἐπιχειρεῖ νὰ γίνῃ κύριος τῆς γενετικῆς τῶν ἀφειτηρίας, ἔναντι τῆς ὁποίας εἰς τὴν ἀρχικὴν, ἀκόμη διὰ τοῦ μύθου ὀριζομένην ἐποχὴν του δὲν αἰσθάνεται ὡς υἱός, ἀλλ' ὡς σύζυγος. Ἐρωτᾷ, πῶς συμβαίνουν τὰ γεγονότα, διὰ νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἐμφάνισίν των, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ὁ θαλάσσιος κόσμος μετασχηματίζεται καὶ παρουσιάζει συνεχῶς νέα πρόσωπα, ἡ ἐρώτησίς του δὲν εὐρίσκει μίαν ἀπάντησιν, ἢ ὁποία διὰ τῆς καθιερώσεώς της θὰ ἔλυσεν ὀριστικῶς τὸ πρόβλημα καὶ πρέπει διὰ τὸν λόγον αὐτὸν νὰ ἐπαναληφθῇ ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων δεδομένων. Διὰ τῆς κινήσεώς του ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ ὀρίζοντος εἰς ὀρίζοντα σχετίζεται πρὸς ἓνα ἐκ συστήματος ἀσταθῆ κόσμον καὶ νομίζει, ὅτι τὰ πάντα κινδύνονται καὶ ἀποκαλύπτουν μίαν ὑπὸ τὰ φαινόμενα δυναμικὴν πραγματικότητος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διευρύνει τὴν εἰκόνα καὶ δημιουργεῖ τὸ αἶτημα τῆς ἀπεραντοσύνης τοῦ κόσμου ὡς βασικῆς προϋποθέσεως τῶν φυσικῶν ὄντων.

Ἡ ναυτικὴ ἀνάγκη τῆς ὑπερβάσεως τῶν ὀρίων διὰ τὴν ἀνεύρεσιν νέων ἐμπορικῶν δυνατοτήτων, ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ ὑπάρχοντος χάριν τοῦ ἀπόντος, τοῦ ἐγγύς χάριν τοῦ ἄπω δὲν ὠδήγησε τοὺς ποντοπόρους τῆς ἀσιατικῆς καὶ τῆς μητροπολιτικῆς ἐντὸς ὀλίγου Ἑλλάδος μόνον εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ «ἀπείρου»⁶, ἀλλ' ἐπίσης εἰς τὴν βεβαιότητα, ὅτι τὰ πράγματα τῆς φύσεως εἶναι κατὰ βάσιν προσιτὰ εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμβῆ διὰ τῆς θρησκευτικῆς κατοχυρώσεως τῶν γεγονότων τοῦ ἀγροῦ, ὁπότε ἡ ἀναζήτησις ἄλλων αἰτίων ἐκτὸς τῶν θείων προθέσεων ἐθεωρεῖτο ἀσέβεια, συνετελέσθη διὰ τῆς προκλήσεως τοῦ ἀγνώστου εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐφ' ὅσον τὸ πρωτοφανὲς δὲν ἦτο ἀρνητικὸς παράγων διὰ τὸν ναυτικὸν βίον, ὅπως συνέβαινε εἰς τὴν γεωργικὴν κοινωνίαν καὶ δὲν ἐξέφραζε τὴν θέλησιν ἑνὸς πατρίου θεοῦ, ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν τὴν ἀντίστασιν ξένων ὑπερφυσικῶν δυνάμεων καὶ προσώπων (Συμπληγάδες, Σκύλλα καὶ Χάρυβδις, Πολύφημος) καὶ τελικῶς τὴν ἑτερότητα τῶν τόπων καὶ τῶν ἠθῶν, ὥστε νὰ χρειάζεται πρὸ παντὸς ἄλλου ἡ πληροφορία χάριν τῆς ὀρθῆς προσαρμογῆς, ἡ Ἑλλάς εἰσῆλθε διὰ τῶν πλοίων εἰς τὸν ἱστορικὸν τῆς βίον.

Ἄφ' ὅτου οἱ ναύκληροι διαπιστώνουν διὰ τῆς γνωριμίας τῶν ξένων λαῶν τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐκφράσεως, διακρίνουν ἐκ παραλλήλου τὴν ὁμοιότητα τῶν τρόπων τῆς συμπεριφορᾶς, τὰ γενικὰ πλαίσια τῆς πράξεως καὶ τῆς σκέψεως καὶ ἀνάγονται διὰ τῆς ἐμπειρίας αὐτῆς πολὺ πρὸ τῆς λογικῆς τῆς διατυπώσεως εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅ,τι ἐστάθη ἀδύνατον εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν γεωργῶν, ἔφ' ὅσον τοὺς περιώριζεν ὁ τόπος καὶ τῶν νομάδων, ἔφ' ὅσον ἔπρεπε νὰ ἐκθειασθῆ ὁ φυλετικὸς τῶν σύνδεσμος. Μόνον καὶ μόνον διότι ἔπρεπε νὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς ἐπέκεινα τῶν ὄπλων, ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ θέσουν τὸ βᾶρος τῆς σχέσεως εἰς τὴν κοινότητα τῶν ἀπόψεων, εἰς τὴν ἀμοιβαίαν συνθήκην πρὸς τοὺς ἐθνικῶς καὶ πολιτιστικῶς ξένους. Καὶ ἂν τὸ πρᾶγμα ἔναντι τῶν ἀλλοδαπῶν ἦτο βασικῶς δυνατόν λόγῳ τοῦ ἐκατέρωθεν ἐμπορικοῦ κέρδους, ὤφειλεν ἡ συνεννόησις ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κοινοῦ συμφέροντος νὰ ἰσχύσῃ καὶ εἰς τὴν πατρίδα.

Ἐπειδὴ ἀκριβῶς οἱ σύνδεσμοι τῶν γεωγραφικῶς μεμονωμένων ἀνθρώπων ἐζήτησαν νὰ καταργήσουν τὴν φυλετικὴν διάκρισιν εἰς τὴν ναυτικὴν τῶν βάσιν, ὥστε τὰ γενικὰ θέματα νὰ ὀρίζονται ὑπὸ τῆς συνθήκης καὶ ὄχι διὰ τῶν προνομίων τοῦ αἵματος καὶ τῆς γῆς, συνεκρούσθησαν πρὸς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς κατόχους τῆς ἐγγείου περιουσίας μὲ τόσῃν σφοδρότητα, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυεν ἡ συνεχῶς μεγαλυτέρα οἰκονομικὴ τῶν ὑπεροχῆ, ὥστε ἡ ἔρις αὐτὴ νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐσωτερικὸς χαρακτήρ τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Ὅσον ὁμως ἡ ἐμπορικὴ ἀπαίτησις τῆς ἀμεροληψίας κατέληγεν εἰς τὴν νομικὴν σύμβασιν, τόσον τὸ ἰδεῶδες αὐτὸ τῆς πολιτικῆς ἁρμονίας μετετίθετο εἰς τὸ ἀντικειμενικὸν περιβάλλον καὶ ἄφηνε νὰ ἐννοηθῆ ἐπέκεινα τῶν φαινομένων μίαν ἀφανῆ τάξιν, ἡ ὁποία καθόριζε τὰ παγκόσμια πράγματα. Ἐὰν ἀντὶ τῶν μυθικῶν προκαταλήψεων ἡ ναυτικὴ πόλις ἐπέβαλλε τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς σκέψεως, τὴν πρότασιν καὶ τὴν ἀντιπρότασιν καὶ τελικῶς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς κοινῆς

ἀποφάσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκτιμήσεως τῶν πραγματικῶν στοιχείων, ἦτο ἐπίσης φυσικὸν ἢ γενικὴ ἀρχὴ τῆς φύσεως νὰ ἔχη βασικῶς λογικὸν χαρακτήρα.

Διὰ τῆς Ἴωνικῆς ναυτιλίας ὁ κόσμος ἀποκτᾷ κατ' οὐσίαν ἱστορικὸν πρόσωπον. Δὲν ἦτο διὰ τοὺς ποντοπόρους ἢ φύσις ὁ μαγικὸς χῶρος τῆς βλαστήσεως τῶν φυτῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐτρέφετο ἡ ζωὴ, ἀλλ' ἢ ἀντικειμενικὴ ἐνσάρκωσις τῶν συγκλονιστικῶν βιωμάτων εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὴν πόλιν.

Ὡς «ἱστορία» ἐθεωρήθη μέχρι σήμερον εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ τρόπος τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων. Ἐπεκράτησε μάλιστα ἡ τάσις νὰ ἐννοῆται διὰ τοῦ ὅρου αὐτοῦ ἡ πολιτιστικὴ περίοδος τῆς ἀνθρωπότητος γενικῶς καὶ εἰδικῶς ἢ μετὰβασίς ἐνὸς λαοῦ εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς γραμματικῆς παραστάσεως τῶν γεγονότων. Ἀφ' ὅτου ὅμως οἱ Ἕλληνες ναύκληροι ἐγκατέλειψαν τὴν ἀσφυκτικὴν κοινωνίαν τῆς πατρίδος, διὰ νὰ συνδέσουν ἐμπορικῶς, ὅσους ἐχώριζεν ἡ θάλασσα, «ἱστορία» ἦτο ἡ ἔφεσις τῆς γνώσεως τόσον τῶν φυσικῶν ὅσον καὶ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων τοῦ ἀγνώστου κόσμου. Εἰδικῶς ἀπέναντι τῆς φύσεως, ἡ ὁποία διὰ τῆς ναυτικῆς ἐμπειρίας ἀπέκτησε τεραστίαν ἑκτασιν καὶ προέβαλε τὸ αἶτημα τῆς ἐσωτερικῆς ἐνότητος, τῆς εὐρέσεως τοῦ κεντρικοῦ γνωρίσματος τῶν φαινομενικῶν της ἐκδηλώσεων, τὸ ἱστορικὸν βλέμμα ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα. Τὸ χαρακτηριστικὸν ὅμως τῆς ἱστορίας ὡς πρώτης φυσικῆς ἐπιστήμης δὲν ἦτο ἀπλῶς ἡ γνώσις τῆς πραγματικότητος ὡς ἐνὸς συνόλου, ἀλλ' ἡ προβολὴ τῶν ἐντυπώσεων τοῦ πελάγους καὶ τῶν πολιτικῶν βιωμάτων εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἡ «ἱστορία» ἐγκαινιάζει τὴν Ἑλληνικὴν τῆς σταδιοδρομίαν ὡς διάγνωσις τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἔμειναν μέχρι στιγμῆς λόγῳ τῆς ἀποστάσεως ἐκτὸς προσοχῆς, ταυτοχρόνως ὅμως καὶ καθ' ὃ μέτρον ἀναφέρεται εἰς τὸν κοινόν των λόγον, ἀποτελεῖ τὸ παράσημά του. Εἰς τὴν «περὶ φύσεως ἱστορίαν»⁷ τὸν κύριον ρόλον δὲν παίζει τὸ ἀντικείμενον, ἀλλ' ὁ τρόπος τῆς παρουσιάσεώς του, ὁ ἀντικατοπτρισμὸς τοῦ πνεύματος τῆς Ἰωνίας εἰς τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον. Διὰ τῆς μεταθέσεως τοῦ βάρους τῶν βιοτικῶν μεριμνῶν ἐκ τῆς γῆς καὶ τῶν κτηματιῶν εἰς τὴν ἐμπορικὴν συναλλαγὴν τῶν «ναυσικλύτων»⁸ ἀνδρῶν ἢ φύσις ὑπέστη μίαν ἀντίστοιχον τοῦ πολιτικοῦ ἀγῶνος προοδευτικὴν ἀποπνευμάτωσιν καὶ ἀπέβαλε τὸ μυθικὸν της περιεχόμενον. Ὅτι περιέβαλλε τὴν ζωὴν, δὲν ἦτο πλέον τὸ μέσον τῆς ἐκφράσεως τοῦ θεοῦ οὔτε ἡ μόνη βάσις τῆς ἐμπειρίας, ἢ προϋπόθεσις τῆς πίστεως καὶ τῆς γνώσεως, ἀλλὰ μία ἐνιαία ὄντοτης, τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς ὁποίας ἦσαν ἀναρμόδια, διὰ νὰ δηλώσουν τὴν πραγματικὴν της οὐσίαν. Ὅτι ἀντιθέτως ἔπρεπε νὰ τονισθῇ ὡς κεντρικὸς της χαρακτήρ, ἦσαν ἔκτοτε τὰ ἱστορικὰ της γνωρίσματα,

1) ἡ ἀπαίτησις τῆς δυναμικῆς συνοχῆς τῶν ὄντων ὡς ἐκδηλώσεων ἐνὸς βασικῶς ἐνιαίου γεγονότος,

2) τὸ στοιχεῖον τῆς ὑγρασίας, ἡ ὁποία οὐσιαστικῶς ἔτρεφε τὴν ζωὴν τῆς πατρίδος,

3) ἡ ἔλλειψις φυσικῶν ὀρίων, ἡ ὁποία συνήρπαζε τὸν τυχοδιώκτην τοῦ ἀνοικτοῦ πελάγους,

4) ἡ ἀντίθεσις τῶν ἐπιδιώξεων μεταξὺ τῶν παρατάξεων τοῦ ἄστεος,

5) ἡ δίκαια κατανομὴ τῶν εὐθυνῶν καὶ τῶν δικαιωμάτων, ὅπως ἐπεκράτησε μετὰ τὴν νομισματικὴν ὑπέρβασιν τῶν προνομίων τῆς γῆς καὶ τοῦ αἵματος,

6) τὸ διανοητικὸν στοιχεῖον τῆς ἐμπορικῆς πολιτείας, τὰ ἰσχυρὰ μέλη τῆς ὁποίας ἀνέπτυξαν τὴν συνήθειαν νὰ δοκιμάζουν τὰ νέα καὶ ὡς ἐκ τούτου, διὰ τῶν μέτρων τῆς παραδόσεως ἄστάθμητα δεδομένα λογικῶς καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν Μίλητον νὰ συζητοῦν «περὶ τῶν μεγίστων ἐμβαίνοντες εἰς τὰ πλοῖα καὶ πόρρω τῆς γῆς ἐπανάγοντες» κυρώσαντες δὲ τὴν γνώμην κατέπλεον καὶ διὰ τοῦτο «ἀειναῦται» προσηγορεύθησαν⁹.

V Ἱστορία καὶ φύσις, τὰ ναυτικὰ μαθήματα τῆς φιλοσοφίας

Ὡς ἀπαίτησις ἀναγνωρίσεως τοῦ κόσμου ὁ Ἴωνικὸς ὁρος «ἱστορία» προϋποθέτει κατ' ἀρχὴν μίαν ὑποτίμησιν τῶν γνωστῶν ἐναντι τῶν ἀγνώστων, τὴν συνείδησιν τῆς ἀνεπαρκειᾶς τοῦ γεωγραφικοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς ἐθνικῆς παρακαταθήκης διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν σημαντικῶν πραγμάτων καὶ γεγονότων. Ἐξ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἴωνίαν ἡ πόλις ἔπαυσε νὰ εἶναι αὐτάρκης, ἔχασε καὶ τὴν πνευματικὴν τῆς μοναδικότητα. Ὅσον περισσότερο διὰ τῶν πλωτῶν τῆς προεκτάσεων ἐκινεῖτο πρὸς τὰ ἔξω, τόσο περισσότερο τὰ πάτρια ἐθεωροῦντο ἐξαρτήματα τῶν ξένων, μέχρι τοῦ σημείου ὃ Ἡρόδοτος νὰ θεωρήσῃ τὸ πνεῦμα ὀλοκλήρου τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας Αἰγυπτιακῆς προελεύσεως: «Πανηγύρις δὲ ἄρα καὶ πομπὰς καὶ προσαγωγὰς πρῶτοι ἀνθρώπων Αἰγύπτιοί εἰσιν οἱ ποιησάμενοι καὶ παρὰ τούτων οἱ Ἕλληνες μεμαθήκασιν»¹. Καὶ ὅσον μικροτέρα ἐνεφανίζετο ἡ ἀξία τῶν πατρικῶν παραδόσεων, τόσο μεγαλύτερα καθίστατο ἡ ἔφεσις νὰ γνωσθοῦν τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῶν ξένων χωρῶν καὶ εἰ δυνατόν τὰ αἷτια τῆς διαφορετικῆς τῶν μορφῆς. Καθ' ὃν χρόνον λοιπὸν οἱ ποντοπόροι δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὴν διαπίστωσιν τοῦ ἐκπληκτικοῦ κόσμου, ἀλλὰ παρακολουθοῦν τὴν φυσικὴν του ἐκδήλωσιν, διὰ νὰ λάβουν τὴν ἀπαιτουμένην στάσιν ἀπέναντί του ἀνεπηρέαστοι ἐκ τοῦ φόβου καὶ τῆς παραδόσεως τῶν ἐγχωρίων καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπομυ-

θεύουν τὰ πράγματα καὶ τὴν ἐμπειρίαν τῶν ξένων λαῶν, ἐ τ ο ι μ ᾶ ζ ο υ ν τ ἢ ν ἱ σ τ ο ρ ι κ ἦ ν ἐ ρ ῶ τ η σ ι ν, διατὶ παρουσιάζονται τὰ φαινόμενα καὶ συμπεριφέρονται οἱ ἄνθρωποι κατ' αὐτὸν ἢ τὸν ἄλλον τρόπον. Ἐπρεπεν ὡς ἐκ τούτου τὸ πνεῦμα νὰ ἐξασκηθῆ προηγουμένως εἰς τὴν θάλασσαν ἐνώπιον τῶν περιέργων καὶ τῶν ἀπροσδοκῆτων καὶ νὰ μάθῃ νὰ προλαμβάνῃ τὴν ἐκφρασίαν της, διὰ νὰ θέσῃ καὶ ὅσα ἦσαν αὐτονόητα ὑπὸ αἴρεσιν καὶ ὄχι μόνον νὰ ἐρωτήσῃ διὰ πρώτην φοράν «ἱστορικῶς», χωρὶς νὰ περιμένη μίαν μυθικὴν ἐξήγησιν, διατὶ συμβαίνουν, ὅσα συμβαίνουν, ἀλλὰ νὰ θεωρήσῃ τὴν ἀπάντησιν, ἀφ' ὅτου ἰδίως ὁ πολιτικὸς βίος μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Λυδῶν εἰς τὴν Ἰωνίαν ἔχασε τὴν ἀξιολογικὴν του προτεραιότητα, ὡς ὑψίστην δικαίωσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου :

«Ὀλβίος ὅστις τῆς ἱστορίας
ἔσχε μάθησιν

...ἀθανάτου καθορῶν φύσεως
κόσμον ἀγήρων, πῆ τε συνέβη
καὶ ὄπη καὶ ὄπως»²

Πρῶτος ἱστορικὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ διὰ τοῦτο πρόγονος τῆς φιλοσοφίας ὑπῆρξεν ὁ ποιητὴς τῆς «Ἰλιάδος». Ἐκεῖνος συνέλαβεν εἰς τὴν αὐγὴν τοῦ Ἰωνικοῦ κόσμου τὰ δύο βασικὰ αἰτήματα τῆς ἱστορίας, τὴν σύνθεσιν τῶν γεγονότων περὶ μίαν κεντρικὴν ὑπόθεσιν καὶ τὴν τοποθέτησιν τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς ἐντὸς τοῦ χρόνου. Ὁ Ὅμηρος βεβαίως δὲν συνέθεσεν ἐξ ἀρχῆς ὅλους τοὺς στίχους τοῦ ἠρωϊκοῦ ἔπους, ἐκεῖνος ὅμως ἐπέβαλε τ ἢ ν τ ᾶ ξ ι ν εἰς τὴν ποιητικὴν παράδοσιν τοῦ μύθου καὶ παρουσίασεν, ὅ,τι συνέβη πρὸ τῆς ἐποχῆς του εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἢ ὄπως αὐτὸς ἤθελεν, «Ἀχαϊκὸν» χῶρον, ὡς μ ῖ α ν π ρ ᾶ ξ ι ν, ἢ ὁποῖα συνέδεσεν εἰς τὴν ἐξέλιξιν της τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς θεούς.

Ὡς θέμα τῆς ποιητικῆς του ἱστορίας ὁ ραψωδὸς τῶν ἀγώνων, οἱ ὁποῖοι διεξήχθησαν διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰωνίας, ἀνέπτυξε τὴν ἀγανάκτησιν ἐναντίον τῆς ἀδικίας, τὸ κεντρικὸν γεγονὸς τοῦ ἀστικοῦ βίου τῆς ἐποχῆς του. Ἡ φιλονεικία διὰ τὴν κατοχὴν τοῦ ἐπάθλου μετὰ τὸν νικηφόρον ἀγῶνα, ἡ ὀργὴ ἐναντίον τοῦ ἀθαιρέτου ἰσχυροῦ, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ ἰδιοποιηθῆ τὸν ξένον κόπον, ὅ,τι συνέβαινε εἰς τὴν Ἰωνικὴν πόλιν κατὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν θριαμβευτῶν τοῦ πελάγους, ὑπῆρξε τὸ ζήτημα, περὶ τὸ ὁποῖον ἐστράφη ὀλόκληρος ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος.

Ἐξ ἀφορμῆς ὅμως τῆς ἐριδος μεταξὺ Ἀγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλέως ὁ «προπάτωρ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστοριογραφίας»³ ἀνέτρεξεν εἰς μίαν παράδοσιν, ἢ ὁποῖα πρὸ πολλοῦ εἶχε παύσει νὰ ἰσχύῃ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὠμίλησε περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἔ π ρ ε π ε νὰ ὑπῆρξαν καὶ ὅπωςδήποτε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμφурθοῦν πρὸς τὰ ἐπίκαιρα. Τὸ γεγονὸς ἦτο σημαν-

τικόν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως, διότι ἐσήμαινε τὴν ἀπόστασιν τοῦ παρατηρητοῦ ἔναντι τοῦ ἀντικειμένου τῆς παρατηρήσεως, τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος παρουσίαζε τὰ συμβάντα τῆς ζωῆς ἀντικειμενικῶς καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐσχημάτιζεν, ὄχι ὅπως τὸ ἐπέβαλλεν ἢ ἐσωτερικῆ των φορά, ἀλλ' ὅπως συνελάμβανεν ἐκεῖνος ἐκ τῶν ἔξω τὴν γενικὴν των κατεύθυνσιν καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ των γνωρίσματα, ἀφοῦ προηγουμένως τὰ εἶχε κρίνει ὁ χρόνος. Ἡ συναίσθησις αὐτὴ τῆς χρονικῆς ἀποστάσεως, ἢ ὁποία παρεμβάλλεται μεταξὺ τοῦ ποιητοῦ καὶ τῶν πρωταγωνιστῶν του καὶ διὰ τοῦτο ἐπιβάλλει μίαν συνειδητὴν ἀποσιώπησιν ὀρισμένων κοινῶν ἰκανοτήτων εἰς τὴν ἐποχὴν του ὡς μεταγενεστέρων, ὥστε οἱ Ἀχαιοὶ νὰ μὴ γνωρίζουν ἐπὶ παραδείγματι τὴν ἰππασίαν⁴, ὑπῆρξεν ἀκριβῶς ἡ προϋπόθεσις τῆς ἱστορικῆς ἐρμηνείας τῶν ἰσχυόντων ἐπὶ τῇ βάσει ὧν συνετελέσθησαν εἰς μίαν δεδομένην στιγμήν. Διὰ τοῦ ἐντοπισμοῦ τῶν γεγονότων ἐντὸς τοῦ χρόνου καὶ διὰ τῆς ἐθνογραφικῆς καὶ γεωγραφικῆς περιγραφῆς τῶν συνθηκῶν των ὁ συνθέτης τοῦ παρελθόντος τῆς Ἰωνίας ἐξηγεῖ διὰ τῆς ἱστορίας τὴν ἐποχὴν του καὶ ἀνοίγει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν δρόμον εἰς τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν, ἢ ὁποία ἔκτοτε δικαιολογεῖ τὴν ὑπαρξίν της ὡς συμπαράστασις εἰς τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ κερδίση τὴν ἀναγκαίαν ἀπόστασιν ἐκ τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ὀρίζουν τὴν πρᾶξιν καὶ τὴν σκέψιν του, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν κατεύθυνσιν.

Ἡ ἐρμηνευτικὴ αὐτοσυνειδησία τοῦ Ἰωνικοῦ πνεύματος ὑπεχρεώθη ἔνωρις ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀναδρομικὴν της πορείαν. Ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἐνδιαφέρον ἐστράφη, ὅσον ἢ συντηρητικὴ τάξις ἀπέκλειε τὴν πολιτικὴν σκέψιν, πρὸς τὸν ἄλλοεθνή κόσμον, ἢ ἔρευνα τοῦ ὁποίου ἐπεχείρησε νὰ ἐμφανισθῇ διὰ τοῦ Φερεκύδου, τοῦ Ἐκαταίου καὶ τελικῶς τοῦ Ἡροδότου ὡς παγκόσμιος ἱστορία καὶ εἰς τὴν πρώτην μεταμυθολογικὴν της προσπάθειαν, προτοῦ δημιουργηθῇ πολιτικῶς ἢ ἐνιαία οἰκουμενικὴ βάση, ἐθυσίασε τὸ κεντρικὸν νόημα χάριν τῆς δικαιοσύνης εἰς τὴν παρουσίαν τῶν ἐπὶ μέρους, ἀφ' ἑτέρου ἀντὶ τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς Ὀμηρικῆς του ἐξιδανικεύσεως ὑπεστήριζε τὴν ὀλιγαρχικὴν κοινωνίαν, ἐθεωρήθη ὡς ἄξιον προσοχῆς τὸ φυσικὸν μέγεθος τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ὑποκειμενικὴν ἱστορίαν ὡς καθιέρωσιν, ὧν ἔπρεπε κοινωνικῶς νὰ καταργηθοῦν, ἐστήριζε κατὰ τρόπον ἀμερόληπτον, ὅ,τι ἔπρεπε νὰ ἰσχύῃ ἀπολύτως. Καθ' ὃν χρόνον ἢ ἐρμηνευτικὴ τάξις τῆς ἱστορίας ἀποκτᾷ τὴν φιλοσοφικὴν της αὐτοτέλειαν καὶ παρουσιάζεται εἰς τὴν δημοκρατικὴν ἐποχὴν τοῦ Ἡρακλείτου ὡς κριτικὴ τῶν ἠθῶν καὶ μάλιστα ὡς ἐκφρασις μιᾶς ἀριστοκρατικῆς μνησικακίας, τὸ ἱστορικὸν βλέμμα αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τῆς φύσεως, ἢ ὁποία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀντέκρουσε τὴν ἱστορίαν.

Ἡ ἀντίθεσις αὐτὴ δὲν θὰ προέκυπτεν ἴσως, ἐὰν τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη δὲν ἐθεωροῦντο διὰ τοῦ θαυμασμοῦ, τὸν ὁποῖον προεκάλεσαν, ὡς σῆμα κατατεθὲν ἐνὸς φεουδαρχικοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος συνεχῶς ὀλιγώτερον ἐκρίνετο ἄξιος νὰ διατηρήσῃ τὰ προνόμια καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐξηγήσεως τῶν γεγονότων ἀναλόγως τῶν μυθικῶν του παραδόσεων. Ὅπως δὲ ἦ ἀνακάλυψις τῆς φύσεως ὑπῆρξε μία μαχητικὴ πρᾶξις ἐναντίον τῆς πολιτικῆς ἂν ὄχι τῆς ποιητικῆς αὐθεντίας. Δι' ὅτι ἔπρεπε νὰ ἰσχύη χωρὶς περιορισμούς, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐρωτηθῆ μία ὠρισμένη παράδοσις, ἀλλ' ἡ βᾶσις ὄλων τῶν παραδόσεων, τὸ ἀρχαιότερον ὄν γενικῶς, ὅ,τι εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν κοσμικῶν ἐξελίξεων. Ἡ πίστις εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον, «τὸν αὐτὸν ἀπάντων», τὸν ὁποῖον «οὔτε τις θεῶν οὔτε ἀνθρώπων ἐποίησεν, ἀλλ' ἦν ἀεὶ καὶ ἔστιν καὶ ἔσται»⁵, ἦτο ἡ διαμαρτυρία τῶν προοδευτικῶν στοιχείων ἐναντίον τῆς ἱερατικῆς προλήψεως τοῦ γένους, τὸ ὁποῖον εἰς μίαν ἐποχὴν καταπληκτικῆς διευρύνσεως τῆς κοσμικῆς πραγματικότητος διὰ τῶν ναυτικῶν ἀποστολῶν τοῦ ἐμπορίου ἤθελε νὰ προβάλλῃ τὸ φυλετικόν του παρελθόν ὡς πηγὴν τῆς ἀληθείας. Συνέβη ὡς ἐκ τούτου διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν Ἰωνίαν, ὅ,τι ἐχαρακτήρισε τὴν ἠθικὴν ἀναστάσιον τοῦ Ἰθου μ. Χ. αἰῶνος τῆς Εὐρώπης : ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ ἐνὸς παραδοσιακῶς καθιερωμένου δικαίου, ὀπισθεν τοῦ ὁποῖου ἐπῆραν θέσιν μάχης οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἱερατείου καὶ τοῦ κράτους καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς ἐνὸς «φυσικοῦ» καὶ διὰ τοῦτο γενικοῦ ἤθους, ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου ἐκηρύχθησαν οἱ διαμαρτυρόμενοι διὰ τὴν κοινωνικὴν ἀδικίαν : «Οἱ πνευματικοὶ καὶ οἱ μοναρχικοὶ ἀπαιτοῦν ἰδιαίτερα προνόμια θεοῦ δικαίου. Τὰ ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα ἐζήτησαν καταφύγιον εἰς τὴν φύσιν»⁶.

«Φιλοσοφία» ὑπῆρξεν εἰς τὴν Ἰωνίαν ἡ καθιέρωσις τῆς φύσεως ὡς ἀνωτάτης ἀρχῆς εἰς τὸν κόσμον. Ὁ πρῶτος διὰ τοῦτο φιλόσοφος δὲν ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐχαρακτήρισε τὴν φύσιν, ἀλλ' ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τὴν «ἀπεκάλυψεν»⁷, ὁ ναυτικός, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἀπεράντου κόσμου ἀντιπαρέθεσεν εἰς τὸ ἱερὸν δίκαιον τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως τῶν προνομιούχων τῆς πόλεως του τὴν φυσικὴν προϋπόθεσιν ὄλων τῶν γνωμῶν καὶ τῶν πίστεων. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του ἀπὸ τοῦ παρελθόντος εἰς τὸ μέλλον, ἀπὸ τῆς ἰδιαιτέρας καὶ ἀποκρύφου σχέσεως ὠρισμένων ἀνθρώπων πρὸς ὠρισμένους θεοὺς εἰς τὴν καθολικὴν καὶ διὰ τοῦτο φανεράν συνάρτησιν ὄλων τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν κεντρικὸν λόγον τῆς ἰδικῆς των ὑπάρξεως καὶ τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου. Τὴν στιγμὴν τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ μεταπροσανατολισμοῦ ἐτερματίσθη οὐσιαστικῶς εἰς τὴν ἱστορίαν ἢ ἐποχὴν τοῦ μύθου, διὰ νὰ ἐγκαινισθῆ ὁ αἰὼν τῆς φιλοσοφίας.